

Економска криза, која као тешки грип тресе Запад и првенствено Америку, довела је до експлозије интересантних размишљања и анализа, како о узроцима саме кризе тако и о начинима за њено превазилажење.

Ако ништа друго, показала је да је истинита она стара изрека да је препуштање економије економским "експертима" рецепт за катастрофу и у Америци и у земљама као што је Србија.

Али кренимо од почетка, тј. од Америке као 'светионика' данашње идеје и о демократији и о капитализму – да бисмо схватили куда иде економија великих и куда може отићи економија малих који их некритички опонашају. Једна интересантна анализа професора економије на Масачусетс универзитету Ричарда Волфа – као основе документарног филма “ [Capitalism Hits the Fan](#) ” и истоимене књиге – даје повода за размишљање, иако је само став неких универзитетских кругова у Америци који тек у последње време добијају публицитет. Цела прича је предмет дужег предавања али се може упрошћено свести на следеће тачке.

Четири узрока

Узрока економске кризе има више али према овој анализи, упрошћено говорећи, постоје четири основна процеса која су довела до данашњег стања.

Први узрок јесте престанак тридесетогодишњег раста после другог светског рата и стагнација реалних примања радника почевши од седамдесетих година прошлог века. Од тог времена продуктивност радника у Америци порасла је вишеструко али и број радних сати за 20%, што је компензирало непостојећи раст реалних примања. Повећана примања нису могла да компензују губитак квалитета живота у јурњави за све већом потрошњом и конзумеризмом.

Други узрок јесте финансирање непостојећег раста примања кредитним картицама, чиме је створен енорман дуг. Једноставно речено – уместо повећања реалних примања радника корпорације су им, преко банака, позајмљивале и позајмљују новац под лихварским каматама.

Трећи узрок јесте пресељавање послова у Кину, Индију и друге земље 'трећег света', као и економска миграција у Америку уз компјутеризацију и технолошки напредак производње. Такође, у овај фактор обарања цене рада се убраја и масован улазак женске радне снаге на тржиште рада – што је омогућило послодавцима да оборе цену рада јер су жене и данас слабије плаћене у многим струкама него мушкарци.

Четврти узрок је криза берзе и криза тржишта некретнина. После слома технолошког сектора на почетку 21. века, берза ових компанија изгубила је половину вредности и никада се није опоравила. Слично пуцању балона акција компанија информационе и високе технологије, уследило је напумпавање балона шпекулацијама са некретнинама којима је одлагана данашња криза.

Оно што је омогућило ову кризу јесте свакако и дерегулација финансијских правила пословања под утицајем корпорација и финансијске елите. Али то није узрок кризе, јер је јачање моћи корпорацијских – и са њима тесно повезаних финансијских структура –неминовно морало довести до дерегулације.

Криза која је дошла да остане

Да ли је ово само још једна пролазна криза капитализма у цикличним фазама као до сада?

Укратко одговор је не. Више балона за надувавање нема и повећање потрошње позајмљивањем, са залогом и без њега, какво је у прошлости омогућило цео механизам енормног раста – неће бити могуће репродуковати. Значи, реч је о фундаменталној кризи система који је дошао до, условно речено, зида.

Да ли је могуће поновном регулацијом, као до седамдесетих година прошлог века, остварити привредну стабилност и раст?

Одговор је опет не. Из једноставног разлога – јер ће отуђене корпоративне структуре моћи, које су све регулације и заобишле и укинуле, поновити то када буду у прилици. Једноставно то је у природи њиховог оперисања.

Да ли је могућ уопште излаз и у којој форми?

Да, излаз је могућ али захтева фундаменталну прерасподелу моћи и власништва на нивоу корпорација и друштва. Не можете имати успешно демократско друштво ако корпорације нису демократски устројене. А то, упрошћено говорећи, значи да се мора променити власничка структура. Уместо борда директора и деоничара примарни власници и доносиоци одлука којима одговарају менаџери корпорација морају постати људи запослени у њима...

(Само)управљање запослених

Шта ова цела прича из Америке о кризи неолибералне коцкарско-капиталистичке економије (која је у Србији у најжешћем замаху, у виду каскања за промашеном модом) говори о њеној будућности? Говори о томе да криза, која тренутно заокупља свачију пажњу, неће тако лако ни престати ни нестати, јер се постојеће структуре моћи неће својевољно одрећи ни дела, а камоли кључне контроле. Ипак, догађања на дуже стазе могу довести до еволуције целог система у правцу не само веће одговорности финансијских регулатора, већ и стварног утицаја људи који сачињавају целу структуру.

Тако на крају долазимо до предлагања модела – и то баш у Америци – који некоме може да личи на оно што смо ми имали и напустили, а то је учешће запослених у управљању економским субјектима. Међутим, у овом случају не ради се о, до апсурда изведеном, експерименту колективног власништва који се код нас претворио у разударену демонстрацију колективне неодговорности. Модел власништва запослених над корпорацијом постоји на Западу, па и у Америци, више деценија и сасвим је другачији и изнутра (а поготово споља) у средини која фаворизује само опстанак најјачих.

Наравно да нису исти ни услови ни дешавања у земљама као што је Србија, која је следила и следи моделе економског неолиберализма – дискредитоване и на Западу у новије време, али сасвим добре за експлоатацију неразвијених земаља.

С великим закашњењем, по нашем обичају, укључићемо се у дебате о еволуцији економског система, и то са позиција у коме су тајкуни и газде власници живота, а не само профита људи који раде за њих. Дугорочно гледано, тај модел је већ осуђен на пропаст и само је питање брзине којом ће пропасти. Али ће се у међувремену створити каста необогаташа који ће профитирати – осим ако не дође до потпуног колапса економије, сценарија који се не може искључити ни у Србији, а богами, ни у Америци.